

Mehmed Derviş Bey (1281-1925)

Mehmed Derviş Bey, 1865 (1281) yılında Mardin’de doğdu. Babasının ismi Hafız Sabri Efendi’dir. Derviş Bey, ilk ve orta öğrenimini Mardin Rüştîyesinde tamamladı. Ardından Kasım Paşa Medresesinde (Kasımiye Medresesi) öğrenim görürken Rumi 1305 (1889-1890) yılında askerliğe çağırıldı. Askerliği sırasında Diyarbakir Askeri Rüştîyesi ve Mülkiye İdadisinde komisyon huzurunda Rumi 1305-1308 (1889-1893) yıllarında Sarf ve Nahiv (Arapça Dil Bilgisi), Mantık ve Fıkıh derslerine yönelik yapılan sınavlarda başarılı olarak şehadetname aldı. Daha sonra ilk görevi Mardin Şer’iye Mahkemesinde kâtiplik oldu. Ancak kısa bir süre sonra 1893’te Nusaybin Bidayet Mahkemesine Savcı Muavini olarak atandı. 25 Ağustos 1897 (Rumi 13 Ağustos 1313) tarihinde ise Mukavelat Muharrirliği (Noterlik) sınavını başarıyla tamamlayarak bu göreve tayin oldu. Derviş Bey Mukavelat Muharrirliğini Rumi 1330 (1914-1915) yılına kadar sürdürdü.

Ekim 1914’te Osmanlı Devleti’nin Birinci Dünya Savaşı’na girmesi üzerine Derviş Bey Mardin’in Koçhisar (Tel Ermen, Kızıltepe) Nahiye Müdürlüğüne getirildi. Koçhisar, Birinci Dünya Savaşı yıllarında Osmanlı Devleti kuvvetlerinden 2. Ordu’nun geçiş güzergahında yer alıyordu. Bundan dolayı bölge askerî açıdan stratejik bir öneme sahipti. 2. Ordu Komutanlığının Koçhisar’ı konak yeri kullanmaya karar vermesinin ardından Derviş Bey’e Konak Komutanlığı görevi de verildi. Derviş Bey, Birinci Dünya Savaşı yılları boyunca Koçhisar’da konaklayan ve diğer cephelere aktarılan birliklerin barınma, beslenme ve diğer ihtiyaçlarının karşılanması görevlerini yürüttü. Verdiği hizmetlerin karşılığında daha sonra Savaş ve Gümüş madalyaları ile ödüllendirildi.

30 Ekim 1918’de Osmanlı Devleti’nin İtilaf Devletleri ile Mondros Müterakenamesini imzalamasının ardından başlayan süreçte Millî Mücadele’ye katıldı. 1920 yılında yapılan genel seçimlerde Ankara’daki Büyük Millet Meclisine 1. Dönem Mardin Mebusu olarak seçildi. 23 Nisan 1920’de meclisin açılmasının ardından 10 Temmuz 1920 tarihinde mecliste yemin etti. Derviş Bey, milletvekilliği boyunca meclisteki birçok encümeninde görev aldı. 1920 yılında TBMM Şer’iye Encümenine ve Layiha Encümenine, daha sonra 1922 yılında Hariciye Encümenine aza olarak seçildi. 1923’te ise TBMM’de bulunan encümenlerde yapılan değişiklikler ile -tekrar- Layiha Encümenine ve İstida Encümenine aza olarak intihab edildi.

Derviş Bey görev süresi boyunca birçok güven oylamasında yer aldı. Örneğin, 7 Ağustos 1920 tarihli oturumda Dahiliye Vekili Hakkı Behiç Bey’in (Bayıç) istifasının kabul edilmemesine ve kendisine güvenoyu verilmesine dair teklifte imzası vardı. 25 Aralık 1920 tarihli TBMM oturumunda, Nafia Vekili Fazıl Paşa için yapılan güven oylamasında olumlu yönde oy kullandı. 31 Ocak 1921 tarihli TBMM oturumunda, Heyet-i Vekile için güvenoyu kullandı. 8 Ekim 1921 tarihli TBMM oturumunda, Maliye Vekili Hasan Fehmi Bey (Ataç) için güvenoyu verdi. 4 Şubat 1922’de Hariciye Vekili Yusuf Kemal Bey (Tengirşenk) hakkında yapılan güven oylamasında olumlu yönde oy kullandı. 25 Nisan 1922 tarihli TBMM oturumunda, İktisat Vekili Hüseyin Sırrı Bey (Bellioğlu) için güven oylaması yapılmasına dair bir takirde imzası bulunuyordu. Fakat güvenoyu çıkması için yeterli çoğunluk sağlanamayınca 27 Nisan 1922 tarihli oturumda tekrar oylama yapıldı. Bunun sonucunda 85 evet ve 89 hayır oyu çıktı. Böylece Sırrı Bey’in İktisat Vekilliği sona erdi. Derviş Bey, bu oylamalarda olumlu yönde oy kullandı. 10 Haziran 1922 tarihli TBMM oturumunda, Dahiliye Vekili Ali Fethi Bey (Okyar) için yapılan güven oylamasında evet oyu kullandı. 2 Aralık 1922 tarihli TBMM oturumunda, Maliye Vekili Hasan Fehmi Bey (Ataç) için güvenoyu verdi. 13 Aralık 1922 tarihli TBMM oturumunda, Nafia Vekili Piriçizade Feyzi Bey için güvenoyu kullandı.

Derviş Bey Birinci Dönem Milletvekilliği süresinde birçok kanunun oylamasına katıldı. 25 Ekim 1920 tarihli TBMM oturumunda “Seferberlik ve Cephe Zammı Maaş Kanunu” ile “Harb Kazançları Vergisinin Tahsiline Dair Kanun” için lehte oy kullandı ve bu kanunlar mecliste kabul edildi. 27 Kasım 1920 tarihli oturumda görüşülen Ağnam vergisinin artırılmasına yönelik kanun teklifine ret oyu kullandı. 29 Kasım 1920 tarihli TBMM oturumunda kabul edilen “İstiklal Madalyası Kanunu” için kabul oyu verdi. 19 Mart 1921 tarihli TBMM oturumunda, Millî Mücadele sırasında şehit olan Bozkır Kaymakamı Demir Asaf Bey’in ailesine maaş bağlanmasına dair kanuna evet oyu kullandı. 21 Temmuz 1921 tarihli TBMM oturumunda, daha önce 16 Mart 1921 tarihinde TBMM ile Sovyet Rusya arasında yapılmış olan Moskova Anlaşması’nın ve 1 Mart 1921 tarihinde TBMM ile Afganistan arasında imzalanmış olan dostluk anlaşmasının onayı için yapılan oylamada evet oyu kullandı. Ayrıca aynı gün kabul edilen ve gayrimüslimlerden askere alınmama karşılığında tahsil edilecek olan nakdi bedele ilişkin “Muafiyeti askeriye vergisi hakkında kanun” için de kabul oyu verdi.

Derviş Bey’in katıldığı kanun görüşmelerinden bir tanesi de “Türkiye Büyük Millet Meclisi Reisi Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine Başkumandanlık tevcihine dair kanun” idi. 5 Ağustos 1921 tarihinde yapılan oylamada kanunun kabulü yönünde oy kullandı. Daha sonra 4 Şubat 1922’de Mustafa Kemal Paşa’nın Başkumandanlık yetkilerinin üç ay daha uzatılmasına dair meclise sunulan teklifte yer alan 44 mebus imzasından bir tanesi de kendisine aitti. Bu sürenin dolmasının ardından 6 Mayıs 1922 tarihli oturumda da Başkumandanlık yetkilerinin üç ay daha uzatılmasına yönelik takirde kabul oyu verdi.

6 Ekim 1921 tarihli TBMM oturumunda, Koçgiri İsyanı’na yönelik olarak meclisin büyük çoğunluğu tarafından kabul edilen karara evet oyu kullandı. Meclisin aldığı karara göre, Koçgiri İsyanı’nın araştırılması için bir heyet oluşturulacak ve isyanın “asil amil ve müessirleri” haricinde kalan “faili müşarik ve muavinleri” için af çıkarılacaktı. Bu meseleye ilişkin olarak daha sonra 26 Şubat 1922 tarihli TBMM oturumunda kabul edilen “Koçgiri hâdisesinde duçarı sefalet olanlara verilecek tohumluk ve yemlik hakkında Kanun” için de evet oyu kullandı.

28 Kasım 1921 tarihli TBMM oturumunda, Bursa Mebusu Emin Bey tarafından verilen bir takrir, beş bin liradan fazla serveti olanlardan Muafiyeti Askeriye Vergisi alınmasını öngörüyordu. Teklif, meclise gelmeden önce Derviş Bey’in de üyesi olduğu Layiha Encümeni tarafından reddedildi. Ret gerekçesinde; halihazırda Tekalif-i Harbiye ve Milliye, Harb Kazancı ve Temettü ve Ticaret Vergisi adları altında çeşitli vergiler alınmakta olduğu için “millet uğrunda hiçbir fedakarlıktan çekinmeyen efradı milletin” üzerine böyle bir vergi yükünün daha getirilmesinin uygun görülmediği belirtiliyordu. Layiha Encümeni ayrıca, yine Bursa Mebusu Emin Bey tarafından verilen ve altın-gümüş takı taşıyan kişilerden vergi alınmasını öngören takriri de reddetti. Zira bu uygulama kişinin hürriyetine tecavüz durumunu ortaya çıkarabilirdi. Derviş Bey’in her iki kararda da imzası bulunuyordu.

8 Aralık 1921 tarihli TBMM oturumunda, daha önce işgal altında kalmış bölgelerin iskanı ve iaşesi çerçevesinde çıkarılan “Gazianteb ahalisine muavenet hakkında Kanun” için kabul oyu kullandı. 7 Ocak 1922 tarihli TBMM oturumunda kabul edilen “Sülüsani müddeti cezaîyelerini ikmal eden mahkûminin aflarına ve işgal olunan mahaller ahalisinden maznun ve müttehem olan cünha ve cinayet erbabı haklarındaki hukuku umumiye dâvasının teciline dair Kanun” için evet oyu kullandı. Bu kanun ile birlikte cezalarının 3’te 2’sini tamamlamış olan mahkûmlar için af çıkarıldı. 8 Temmuz 1922 tarihinde TBMM tarafından kabul edilen “İcra Vekillerinin sureti intihabına dair kanun” için ret oyu kullanan mebuslar arasında yer aldı. Kanuna göre; İcra Vekilleri Reisi ile İcra Vekilleri meclis tarafından mutlak çoğunluk sağlanması şartıyla ayrı ayrı seçilecekler ve Reis, icra vekilleri arasından seçilirse meclisin onayı ile vekalet

görevine de devam edebilecekti.

TBMM'nin 29 Ocak 1923 tarihli görüşmelerinde, meclisteki ikinci grup üyesi mebuslar; Yunus Nadi Bey'in (Abaloğlu), Yenigün gazetesinde yazdığı "Yeni Bir Cidal Devri" başlıklı ve meclisteki muhalefeti eleştiren makalesi nedeniyle yargılanması talep ettiler. Fakat Divan-ı Riyaset, Yunus Nadi Bey'in yargılanmamasına yönelik bir karar aldı. Daha sonra Divan-ı Riyaset'in bu kararı mecliste oylamaya açıldı. Derviş Bey, birinci grup mebusları ile beraber, Divan-ı Riyaset kararını destekleyen evet oyu verdi.

Derviş Bey'in Birinci Dönem Milletvekilliği süresinde meclise sunulan birçok takirde imzası bulunuyordu. 28 Kasım 1920 tarihinde, Bitlis Mebusu Hüsnü Bey (Orakçioğlu) öncülüğünde meclise sunulan, Bitlis'ten Ankara'ya göç etmiş olanların iskân ve iaşeleri ile ilgilenilmesini içeren takirde yer aldı. Derviş Bey'in yer aldığı takirlerden bir diğeri, 20 Aralık 1920 tarihli TBMM oturumunda gündeme geldi ve Erzurum, Van, Bitlis ve Trabzon vilayetlerinin 2 yıllığına ağnam resminden muaf tutulmalarını içeriyordu. Ancak takir meclisten kabul görmedi.

22 Ocak 1921 tarihli TBMM oturumunun gizli celsesinde gündeme gelen konulardan biri, Bursa Mebusu ve Diyarbakir İstiklal Mahkemesi Azası Şeyh Abdullah Servet Efendi'nin (Akdağ) yapmakta olduğu komünizm propagandasıydı. Oturumda Şeyh Servet Efendi aleyhine birçok takir verildi. Bunlardan bir tanesi de Derviş Bey ile birlikte altı mebusun verdiği bir takir idi. Buna göre; istihbarat evraklarına göre Servet Efendi'nin "bolşevizm cerayanının hadimi intişarı" olduğu açıktı. Her ne kadar kişinin şahsi görüşleri olsa da komünist ideoloji, dini açıdan sakıncalı düşünceler içeriyordu. Servet Efendi'nin yayılması için çalıştığı bu fikirlerin halk üzerinde olumsuz etkileri olabilirdi. Bundan dolayı kendisinin Diyarbakir İstiklal Mahkemesi üyeliğinden azledilerek başka bir bölgeye gönderilmesi gerekiyordu. Aynı gün mecliste yapılan oturumda, Şeyh Servet Efendi'nin Diyarbakir İstiklal Mahkemesindeki görevine son verildi.

26 Mart 1921 tarihli TBMM oturumunda, Maarif Vekaletine verilen bir istizah takirini (gensoru) altında imzası bulunuyordu. Takirinin içeriğinde; Bitlis, Genç ve Muş livalarında okul olmamasına rağmen buralara maarif müdürleri tayin edilmesinin gerekçesi soruluyordu. Takirde ayrıca, Siird livasına da bir müdür ve başkatip atandığı fakat bunun gereksiz olduğu belirtiliyordu. Zira Siird'de yalnızca iki okul vardı ve bölgede bu görevleri yerine getirebilecek kişiler de bulunuyordu. Verilen takirde, yapılan bu tayinlerin İstanbul'dan Ankara'ya gelen bazı kişilerin kayırılması amacına hizmet ettiği iddia ediliyordu.

20 Haziran 1921 tarihli TBMM oturumunda, uzun yıllardır süren savaşlar nedeniyle Anadolu içlerine göç etmek zorunda kalan nüfusun tekrar eski yurtlarına yerleştirilmelerini içeren bir takirde imzası bulunuyordu. Daha sonra buna yönelik olarak 25 Haziran 1921 tarihinde TBMM'de kabul edilen "Muhacirinin şevkleri için muktazi yüz elli bin liranın avans olarak itasına dair Kanun" için evet oyu kullandı.

Derviş Bey'in, 21 Haziran 1922 tarihli TBMM oturumunda gündeme gelen ve aza olarak görev aldığı Hariciye Encümeni tarafından hazırlanan "Yunan mezalimine dair milletlere çekilecek protesto" başlıklı bir notada imzası bulunuyordu. Nota ile Yunanistan'ın Anadolu'yu işgali sırasında müslüman halka yönelik gerçekleştirdiği katliamlar protesto edildi.

19 Ekim 1922 tarihli TBMM oturumunda, 115 mebus tarafından meclise sunulan bir takirde meclisin, Ankara'dan Bursa, Konya veya İzmir'e taşınması teklif edildi. Teklifin gerekçesinde Ankara şehrinin gerek mebusların ve ailelerinin gerekse memurların ve askeri personellerin yerleşmeleri için yetersiz bir şehir olduğu belirtiliyordu. Bu teklifte Derviş Bey'in de imzası bulunuyordu. Fakat takir meclisten geçmedi.

Sinop Mebusu Dr. Rıza Nur Bey (Nur) ile 78 mebusun 30 Ekim 1922 tarihli TBMM oturumunda meclise sunduğu,

Saltanat'ın kaldırılmasına ilişkin tavrında Derviş Bey'in de imzası bulunuyordu. Tavrında, Osmanlı İmparatorluğunun artık yıkılmış olduğu, “yeni Türkiye hükümetinin onun varisi” bulunduğu ve hilafet makamının esaretten kurtarılması gerektiği yer alıyordu. Metnin devamında; Teşkilat-ı Esasiye ile hakimiyetin millete verildiği, bundan dolayı İstanbul'daki padişahlık makamının varlığının sona erdiği ve İstanbul'da meşru bir hükümetin bulunmadığı belirtiliyordu. Tavrında Mustafa Kemal Paşa'nın, Tevfik Rüştü Bey'in (Aras), Kılıç Ali'nin (Kılıç), Ali Fethi Bey'in, Kazım Karabekir Paşa'nın ve Dr. Adnan Bey'in (Adivar) de imzaları bulunuyordu. Derviş Bey ayrıca, 1 Kasım 1922 tarihli oturumda meclise sunulan, hilafet makamının Osmanoğlu ailesine ait olduğuna yönelik ve halifenin TBMM tarafından seçilmesini öngören tavrında de yer aldı.

6 Mart 1923 tarihli TBMM gizli oturumunda, Lozan'daki barış görüşmelerinin devam ettiği günlerde, durumu belirsiz olan Musul ve çevresinin geleceğine ilişkin olarak bir tavrı verildi. Derviş Bey'in de aralarında bulunduğu 129 mebus tarafından sunulan tavrında daha sonra Cumhuriyet yıllarında Hariciye Vekilliği yapacak olan Tevfik Rüştü Bey de vardı. Tavrında göre Musul'un Türkiye sınırları dışarısında bırakılması, ülkenin geleceğini tehlikeye düşüreceğinden dolayı kabul edilemezdi. Ayrıca İtilaf Devletlerinin bu konuda ısrarcı olmaları halinde “harp milletimiz için zaruri olur” ifadeleri kullanılıyordu.

Derviş Bey, 1 Nisan 1923 tarihli TBMM oturumunda gündeme gelen ve seçimlerin yenilenmesini öngören tavrında yer aldı. Tavrı toplam 121 mebusun imzasıyla meclise sunularak kabul edildi. Seçimlerin yenilenmesi ile gerçekleşen ikinci dönem milletvekilliği seçimlerinde de Mardin mebusu olarak seçildi.

Derviş Bey, TBMM İkinci Dönem Mardin Mebusluğu görevini sürdürürken 7 Nisan 1925 tarihinde İstanbul Moda'daki evinde vefat etti. Vefat ettiğinde evliydi ve bir çocuk babasıydı. Ölümünün ardından 25 Şubat 1926 tarihinde, dönemin Mardin mebuslarından Abdulgani Bey (Ensari) ve bazı diğer milletvekilleri Derviş Bey'in ailesine vatana hizmetlerinden dolayı maaş tahsis edilmesini içeren bir kanun teklifi verdiler. Kanun teklifinin gerekçesinde, Derviş Bey'in Birinci Dünya Savaşı yıllarında Irak ve Kafkas cephelerine giden birliklerin iaşeleri noktasında bu birliklerin komutanları tarafından takdir edilen hizmetlerde bulunduğu yer alıyordu. Ayrıca Derviş Bey'in meclisin kuruluşundan kendi vefatına kadar mebusluk görevinde bulunması da vurgulanıyordu. Fakat buna rağmen Derviş Bey'in Mardin'de herhangi bir emlakı, arazisi ve varidatı bulunmuyordu. Ayrıca milletvekilliği süresini doldurmadan vefat ettiği için ailesinin yararlanabileceği bir emekli maaşı da mevcut değildi. Bunlardan dolayı eşi Meryem Hanım İstanbul'da maddi açıdan zor durumdaydı. Bu nedenle aileye bir maaş bağlanması gerekiyordu. Kanun teklifini veren mebuslar arasında Abdulgani Bey'in yanı sıra; Mardin milletvekilllerinden Necip Bey (Güven) ve Yakup Kadri Bey (Karaosmanoğlu) de bulunuyorlardı. İlk kanun teklifindeki miktar aylık 50 lira iken bu rakam daha sonra 30 liraya düşürüldü. Ardından kanun teklifi mecliste görüşülürken, bazı mebuslar 30 liralık maaşı da yüksek bulduklarını dile getirdiler. Zira vatani hizmetten dolayı ailelere bağlanan maaşların miktarı genelde 10 lira seviyesindeydi. Bunun üzerine söz alan Malatya Mebusu Reşit Bey (Ağar), 10 liralık miktarın aile üyelerine ayrı ayrı verildiğini, mevcut teklifte Derviş Bey'in ailesinin tamamı için 30 lira teklif edildiğini belirtiyordu. Sonunda 1174 sayılı “Mardin mebusu sabıkı merhum Derviş Beyin zevcesine hidematı vataniye tertibinden maaş tahsisi hakkında kanun” kanun teklifi TBMM'nin 26 Haziran 1927 tarihli oturumunda kabul edildi.

Erdem MERAKLI

KAYNAKÇA

Çoker, Fahri, **Türk Parlemanto Tarihi: Millî Mücadele ve TBMM I. Dönem, 1919-1923**, C III, TBMM Vakfı Yayınları, Ankara 1994.

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 1, İçtima Senesi 1, Cilt 3, 44. İnikat, 7 Ağustos 1920.

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 1, İçtima Senesi 1, Cilt 4, 62. İnikat, 9 Eylül 1920.

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 1, İçtima Senesi 1, Cilt 4, 63. İnikat, 11 Eylül 1920.

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 1, İçtima Senesi 1, Cilt 4, 65. İnikat, 14 Eylül 1920.

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 1, İçtima Senesi 1, Cilt 10, 38. İnikat, 30 Mayıs 1921.

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 1, İçtima Senesi 1, Cilt 10, 40. İnikat, 20 Haziran 1921.

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 1, İçtima Senesi 2, Cilt 11, 53. İnikat, 21 Temmuz 1921.

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 1, İçtima Senesi 2, Cilt 11, 60. İnikat, 3 Ağustos 1921.

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 1, İçtima Senesi 2, Cilt 12, 62. İnikat, 5 Ağustos 1921.

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 1, İçtima Senesi 2, Cilt 13, 88. İnikat, 6 Ekim 1921.

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 1, İçtima Senesi 2, Cilt 13, 89. İnikat, 8 Ekim 1921.

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 1, İçtima Senesi 3, Cilt 21, 70. İnikat, 8 Temmuz 1922.

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 1, İçtima Senesi 3, Cilt 22, 98. İnikat, 7 Eylül 1922.

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 1, İçtima Senesi 3, Cilt 22, 100. İnikat, 11 Eylül 1922.

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 1, İçtima Senesi 3, Cilt 23, 108. İnikat, 25 Eylül 1922.

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 1, İçtima Senesi 3, Cilt 24, 122. İnikat, 19 Ekim 1922.

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 1, İçtima Senesi 3, Cilt 24, 129. İnikat, 30 Ekim 1922.

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 1, İçtima Senesi 3, Cilt 24, 130. İnikat, 1 Kasım 1922.

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 1, İçtima Senesi 3, Cilt 24, 137. İnikat, 13 Kasım 1922.

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 1, İçtima Senesi 3, Cilt 25, 146. İnikat, 27 Kasım 1922.

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 1, İçtima Senesi 3, Cilt 25, 149. İnikat, 2 Aralık 1922.

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 1, İçtima Senesi 3, Cilt 25, 151. İnikat, 6 Aralık 1922.

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 1, İçtima Senesi 3, Cilt 25, 160. İnikat, 21 Aralık 1922.

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 1, İçtima Senesi 3, Cilt 25, 183. İnikat, 29 Ocak 1923.

28/03/2025 tarihinde <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/mehmed-dervis-bey-1281-1925/?pdf=7774> adresinden erişilmiştir